

РАЗВИТИЕ НА ДЕТСКОТО ТВОРЧЕСКО ВЪОБРАЖЕНИЕ И СПОСОБНОСТИ ЧРЕЗ ИЗОБРАЗЯВАНЕТО ПО АСОЦИАЦИЯ

Пламен Легкоступ

Магията и чарът на въображението и силата, която то дава на индивида да претвори своя свят в някакъв нов свят на порядките и удоволствието, го прави едно от най-ценните човешки качества.

Франк Барби

Преди време ми попадна една статия на американски психолог Франк Барби, в която е описано негово изследване на характерните особености на голяма група индивиди, проведено в института за проучване и изследване на личността към Калифорнийския университет. Силно впечатление правят становищата на автора относно характеристиките на творчески индивид (в случая творците – хора на изкуството и оригинални научни работници). Бих споделил някои от тях:

"... Те виждат нещата такива, каквито ги виждат останалите, но също така и такива, каквито останалите не могат да ги видят".

"... В добавка към необикновено дарование за познавателна способност те са по характер по-жизнени и имат изключителен запас от психич-

на и физическа енергия".

"... Те имат повече контакти с живота на несъзнателното (фантазирането, блъсването, света на въображението), отколкото останалите хора." (1, с. 9).

Тази статия за сетен път насочи вниманието ми към проблема за творческото въображение и способности на децата от предучилищна и начална училищна възраст и начините за тяхното стимулиране и развитие.

У всеки човек е заложен определен творчески потенциал, който е необходим за осъществяването на всяка една дейност. Това налага усилията да се насочат към активизиране и усъвършенстване на тези творчески способности още от най-ранна възраст. В тази връзка е необходимо да бъде проучен по-подробно въпро-

сът за въображението като основен елемент на творчеството.

Стимулирането и развитието на въображението у подрастващите е важна задача за всеки педагог. Обогатството на въображението зависи развитието и пълноценното протичане на различните видове дейности, които детето извършва, а оттам и формирането на неговата личност. Най-голямо значение за детето, обаче има развитието на творческото въображение. То, наред с мисленето, са най-важните психически познавателни процеси, които са в постоянно взаимодействие, както в обучението, така и в живота. Въз основа на патрупаните възприятия и опит у всеки човек се създават представи във въображението, които той изпълнява в своята дейност. Въображението като творческа дейност е основна обществена потребност, а естетическата практика – силно средство за развитие на творческите способности. Огромно е влиянието на творчеството върху духовното формиране на личността. То въздейства не само върху този, който го създава, но и върху този, който го възприема и преживява. Творчеството е най-пряката връзка, която се осъществява между правителствените стремежи на твореца и реципиента. Творческата дейност е тясно свързана с естетическото възпитание и неговите задачи, а именно: създаване на умения у децата да възприемат красивото в околната действителност;

възпитание на естетическите възприятия да се развиват естетически чувства; възпитаване на интерес и потребност от контакти с различните дялове на изкуството – художествена литература, музика, изобразително изкуство. "... Изкуството, прочее, ако не се лъжа, е главният орган на живота на въображението; именно с помощта на изкуството ние го стимулираме и контролираме вътре в нас и той се отличава с по-голяма яснота на възприятието и свобода на емоцията" (12, с. 61).

Затова, че изкуствата са израз на живота на въображението, а не толкова копие на самия живот, можем да се досетим като наблюдаваме децата. Към този извод ни насочва и Роджър Фрай – естетикът, историкът и критикът на изкуството: "... Оставени сами на себе си, децата, както ми се струва, никога не копират каквото виждат, никога не "рисуват от натура", както казваме ние, а предават с прелестна непринуденост и искреност мисловните образи, които съставляват техния живот на въображението" (12, с. 58).

Приемайки, че изобразителната дейност на децата е творчески процес, трябва да отбележим съществено място, което въображението заема в него. Връзката на въображението с действителността е необходимо условие за неговото функциониране. Това налага още в предучилищна и начална училищна възраст де-

цата да натрупат достатъчно "храна" за въображението си и да се научат да оперират с наличните възприятия и представи. Според нас, мощно средство за развитие на детското въображение в изобразителната дейност е стимулирането на асоциативното мислене чрез изобразяването по асоциация. Разбира се, съвсем не искаме да пренебрегваме значението на останалите форми на работа спрямо натурата, които пък са условие за натрупване на познателен и практически опит.

За да намерим оптимален вариант за прилагането на изобразяването по асоциация в образователно-възпитателния процес с цел използването му като средство за стимулиране и развитие на детското творческо въображение, трябва:

1. Да анализираме възможностите, които ни предлагат програмите по изобразително изкуство за използване на асоциациите като средство за активизиране на детското мислене и въображение.

2. Да уточним връзката между творчество, въображение, мислене и асоциация от педагогическа и психологическа гледна точка.

3. Да определим конкретен начин и условия за използване на изобразяването по асоциация при осъществяването на цялостния учебно-възпитателен процес чрез изобразителната дейност на детето.

Проблемът за развитието на детското въображение и творчески спо-

собности заема важно място както в Програмата за възпитателна работа в детската градина от 1984 г., така и в Програмите от 1994 г., изготвени от авторски колективи под ръководството на доц. Н. Витанова и доц. Ел. Русипова. В тях се предвиждат възможности за стимулиране на въображението и творческите способности чрез изобразяването по асоциация от произведение на изкуствата: литература, музика, изобразително изкуство. С това се цели да се осмислят в практиката специфичните изразни средства на различните видове изкуства, които, предизвиквайки определени представи, усещания и асоциации, биват предпоставка за развитие на художествено-творческата дейност на подрастващите.

За усъвършенстване и осъвременяване на методиката за прилагане на изобразяването по асоциация спомага и програмата от 1991 г. по изобразително изкуство за учениците от първи до четвърти клас, в която широко е застъпен проблемът за творческия характер на рисуването, като се търсят различни стимули за асоциативното мислене и въображение на децата. В тази програма съществено място заемат асоциациите, като средство за активизиране и развитие на детското мислене и въображение. Предложената схема за работа в началното училище е следната:

- I. **Обект – образ** – изобразяване по натура, панел и впечатление.

II. **Стимул – образ** – създаване на реални и фантазни образи. Работа по наблюдение и въображение.

III. **Образ – знак**

IV. **Изобразителна дейност в ситуации:** житейски ситуации; студийни ситуации; абсурдни ситуации.

Тази схема е валидна за всички класове, като за всеки следващ клас задачите се усложняват.

За да може учителят адекватно и ефективно да приложи програмните изисквания и изобразителни задачи, е необходимо да бъде изяснена връзката и взаимната зависимост между творчеството, въображението, мисленето и ролята на асоциациите при тяхното стимулиране.

Съществуват твърде много и различни определения на понятието творчество, според това дали се акцентира върху една или друга негова особеност, върху един или друг негов аспект. Някои автори определят творческото поведение като акт, в резултат на който се създават уникални и ценни произведения. Други поставят ударението върху личността, която е способна да прави значителни, уникални, оригинални приноси в изкуството, науката, литературата и прочее. В този смисъл, творчеството може да се разглежда като специфична човешка дейност, в която се проявява и се формира най-пълноценно личността. Особено място в творческия процес заемат въображението, мисленето и асоциациите.

Въображението като понятие е

претърпяло множество превъплъщения. "... Най общо, въображението се присма за феноменологично понятие, с което се описва способността за създаване на необичайни, в сравнение със статистическата норма, семантични отношения между признаци на ситуации или фиксирани в паметта дадености, като обекти, събития или операции" (9, стр. 69).

Творческото въображение се характеризира със създаване на нови образи, основани на нови, още неизвестни свойства и връзки на предметите и явленията, при което липсват готови описания за тях. Съществената, особеност на всяко художествено творчество, която се изразява в създаването на нови образи идеи, се основава на активното участие на въображението, чувствата и мисленето.

Ема Герон разглежда връзката, която съществува между възприятия, представи и въображение. Според načина на образуването си, представите у човека биват – представи за паметта и представи на въображението. Освен представите, които се образуват в резултат на паметта, и които отразяват възприетите в миналото предмети и явления, у човека могат да се образуват и представи за предмети и явления, които той никога не е възприемал. Такива представи се наричат "представи на въображението", а процесът на тяхното образуване – "въображение". Виждането на Ема Герон за видовете въображение съвпада с това на Генчо Пирвов. Спо-

ред тях образите на въображението могат да се получат понякога неволно (непреднамерено), без активно и съзнателно участие на човека. Този вид въображение е характерен за ранната детска възраст. У човека преобладава волевото (преднамерено) въображение, когато той изгражда нови образи в зависимост от задачите, които си поставя в процеса на играта, труда и изкуството.

Двамата автори определят волевото въображение като "пресъздаващо" и "творческо". Пресъздаващото въображение е процес, при който новите представи се изработват въз основа на чуждо описание, на словесни дразнителни, свързани с миналия опит, или на първосигнални дразнителни, които са имали значение в този опит. Творческото въображение е процес, при който самостоятелно се изграждат нови представи и нови образи. С колкото повече представи на паметта разполагаме, толкова по-богато е въображението, толкова по-различно и разнообразно се комбинират тези представи в нови образи.

Комбинирането на старите представи при въображението или тяхното изменение става по няколко начина:

1. Чрез аглутинация – това е процес, при който елементи на различни представи се комбинират в една нова. Тя предполага "сливане" на различни несъединими във всекидневния живот качества, свойства, части.

2. Чрез типизация – при този про-

цес някои основни черти и особености, които се срещат в предмети и явления от дадена категория, се отразяват в един отделен, конкретен образ.

3. Някои образи на въображението се получават в резултат на преувеличеното, акцентирани отражение на някои особености на предмети и явления. В случая, говорим за "хиперболизация".

4. Друг начин за образуване на представи на въображението е "схематизацията". При нея не се отразяват подробностите, а само основните страни и особености на предметите и явленията.

Механизмът на асоциациите лежи и в основата на въображението. Той има важна роля в творческия процес. Това произтича от самата същност на въображението като създаване на нови образи, представи, идеи, които се възникват след това в материални неща или в практическата дейност на човека. Въображението участва още в най-ранните стадии на творческия процес, когато се появява замисълът, но то не губи своето значение и през другите стадии. На всички стадии то има главните си източници във възприемането на света и е тясно свързано с мисленето.

Богатството на асоциативните връзки, живото въображение и подвижната мисъл играят съществена роля при формирането на творческата личност, но най-съществено значение имат онези качества на мисле-

нето, които дават неговата характеристика като творческо мислене — гъвкавост, оригиналност, задълбоченост, самостоятелност. Асоциациите влияят значимо и при формирането на способност за дивергентно мислене. По повод педагогическия аспект на въпроса за "конвергентното" и "дивергентното" мислене, Джон Гилфорд казва: "... Ние се опитвахме да учим нашите ученици как да достигнат до "верните" отговори, тези, които нашата цивилизация ни е учила да приемаме за верни. Това е конвергентно мислене. С изключение на **изкуствата** (курсивът мой), ние изобщо обезкуражаваме развитието на способностите за дивергентно мислене" (8, стр. 46).

Предметните асоциации заемат важно място в изобразителната дейност. Образно-емоционалното възприятие се различава от обикновеното възприемане на действителността благодарение на асоциацията, чрез която възприеманият обект придобива друг емоционален смисъл, друга емоционална окраска и друго съдържание. Известно е, че нашите представи и мисли не възникват изолирано едни от други. Между тях се установяват повече или по-малко трайни връзки, наречени асоциации, които са отражение на връзките и взаимоотношенията между предметите и явленията от действителността.

Асоциацията като един от елементите на въображението е в тясна взаимовръзка с него. развитието на въ-

ображението е в непосредствена зависимост от асоциацията като процес на свързване, съединяване на възприятия, представи или понятия. Отклонението на асоциациите от обикновения им ход, подчиняването им на тези емоции, мисли и стремежи, които преобладават в дадения момент в психиката на човека, определя спецификата на творческото въображение. И въпреки, че механизмът на асоциациите остава един и същ (асоциации по сходство, едновременност или контраст), подборът на представите се определя от тези детерминирани тенденции. Необичайният ход на асоциациите, нарушаващ актуализацията на обективните връзки, е най-съществената страна на творческата фантазия.

Трите принципа на асоциацията, формулирани още от Аристотел, ни показват и начина на тяхното образуване:

1. По сходство, т. е. дадено възприятие или представа извикват в съзнанието такива елементи от паметта, които са подобни на тях.

2. По контраст, т. е. дадено възприятие или представа извикват в съзнанието такива елементи на паметта, които са противоположни на тях.

3. По едновременност или последователност във времето, т. е. дадено възприятие или представа извикват в съзнанието такива представи, които в миналото са били преживяни едновременно с тях или непосредствено след тях.

Асоциативните връзки се различават и по своя характер, и по принципите, върху които се изграждат.

1. Механични асоциативни връзки са тези, които се изграждат въз основа на случайни съвпадения, подобие или контраст между явленията. Те отразяват реални връзки между явленията, но връзки, които не са съществени и закономерни, не отразяват зависимостта между явленията, а само тяхното съвпадение.

2. Осъзнаването на закономерните връзки между явленията се основава на изграждането на смислови асоциативни връзки. Те са характерни за човека. Изграждат се при участие на втора сигнала система и процеса на мислене.

Особено добре въпросът за въображението и свързаните с него асоциации е разгледан в трудовете на Виготски. Според него въображението е крайно сложен по своя състав процес. То стои в основата на творчеството. Най-важните съставни части на този процес са "дисоциацията" и "асоциацията" на възприетите впечатления. Всяко впечатление е сложно цяло, което се състои от множество отделни части. "... Дисоциацията се заключава в това, че сложното цяло сякаш се разсича на части, отделните части се диференцират в сравнение с другите и едни се съхраняват, а други се забравят. По такъв начин дисоциацията е необходимо условие за бъдещата дейност на фантазията" (2, стр. 34). Това умение да

се отбират отделните части от сложното цяло има значение за цялата творческа работа на човека над впечатленията. "... След процеса на дисоциация идва процесът на изменение, на който се подлагат дисоцираните елементи. Този процес на изменение е основан на динамичността на нашите вътрешни нервни възбуди и съответстващите им образи. Те са процеси, движат се, изменят се, живеят, отмират и в това движение е гаранцията за тяхното изменение под влиянието на вътрешните фактори, които ги изопачават или преработват" (2, стр. 35). Страстта на децата към преувеличаване можем да открием в приказните образи, за които те разказват. Процесът на изменение и в частност на преувеличение дава възможност на детето да се упражнява в опериране с величини, които в неговия опит не са били дадени непосредствено.

"... Следващият момент от процесите на въображение е асоциацията, т. е. обединението на дисоцираните и изменени елементи" (2, стр. 38). Тази асоциация може да се извършва на различна основа и да приема различни форми – от чисто субективното обединяване на образите до обективно-научното. С това дейността на творческото въображение не завършва. Пълният кръг на тази дейност ще бъде завършен, когато въображението се възплъти, кристализира във външни образи.

Фантазиите образи се създават при прякото или косвено участие на

думата или езика. Разбира се, връзката на въображението с езика не е такава, каквато е връзката на мисленето с езика, но и тук ролята на асоциациите е значима. Художествените образи, възприети от децата, първоначално намират израз в думите. Процесът на привеждане на зрителния образ в словесен, както и обратният процес, синтезира два типа художествено мислене на детето, развиващи се в общуването му с двата вида изкуство – литература и изобразително изкуство. Употребата на образна реч е показател за известна зрялост в естетическото преживяване на детето, защото, за да използва речта си в образа, то трябва да го почувства, а за да го почувства, трябва да го осмисли. Допълнителните аналогии, асоциации, които внасят в речта метафори и сравнения, свидетелстват за това, че детето не само констатира емоционално външните страни на изображението, но улавя и образно художествения смисъл. Художественият образ възниква само тогава, когато произведението е осветлено от творческата фантазия.

От методическа гледна точка по-правилно е първоначално да се избират теми, свързани с асоциации от словесното творчество, тъй като то е най-близко и познато на децата, както за възприемане, така и за самостоятелна творческа дейност. Богатството от образи, ярките и силни преживявания, естетическата наслада, която доставят литературно-художествените творби, стимулират въображението и активизират изобразителната дейност на децата. Синтезирането, яркото представяне на литературните герои във външен вид и действие, отношението, което авторът внушава чрез тях, помагат на децата по-лесно да ги изградят и по-пълно да ги пресъздадат в рисунка. В тези занятия подборът на произведения има особено важно значение. Те трябва да се отличават с подчертана образност, емоционалност, за да активизират творческото мислене на децата. В противен случай, при недостатъчен професионализъм (методическа квалификация на педагога), съществува опасност тази форма на работа да протече като илюстративно рисуване, което е нежелателно и неправилно.

По време на уводната беседа, вниманието на децата трябва да бъде насочено не толкова към сюжета, към действието, колкото към основната авторова идея, към настроението и чувствата, които поражда произведението. По преценка на учителя могат да се използват и анализирани с децата произведения в занятията за развитие на речевите способности.

Занятието завършва с обсъждане и оценка на резултата, при което е напълно възможно, а и желателно, да се осъществи обратният процес на словесно възпроизвеждане на съдържанието. Съставянето на разкази по собствени рисунки представлява интерес за децата и тогава занятията се

отличават с голямо разнообразие и емоционалност.

Друг начин за стимулиране на въображението и асоциативното мислене е довършването на разказ или приказка във визуално-пластичен образ. Този похват се използва по следния начин: педагогът запознава децата със завръзката от сюжета на произведението и спира до кулминацията. Задачата на децата е да изобразят кулминацията и развързката в рисунка или серия от рисунки. В края на занятието децата съставят разказ по някои от рисунките. Интересни резултати се получават, когато авторът на рисунката вземе отношение след едно или две деца. Практиката показва, че в някои случаи той се затруднява при вербалната оценка, въпреки оригиналното продължение, изобразено от него в рисунката. В други случаи яркото въображение, с което е съпроводено словесното обяснение на рисунката, кара автора ѝ да стане съпричастен с разказа, съставен от друго дете.

В своята книга "Граматика на фантазията", разказвачът на чудни истории, Джани Родари описва една великолепна игра, наречена "Да разкрием картите си". Играта се състои в това, че колективно трябва да се измисли и онагледят някакъв разказ. Тласък на творческото въображение дава специална колода карти, която "водещият" е приготвил. Върху петдесетина картончета са нарисувани най-различни образи и картинки, из-

рязани от вестници и списания. Разчитането на тези картинки всеки път е различно, защото всяка карта от колодата може да бъде свързана с предходната само посредством свободна асоциация на представите и въобще – посредством игра на фантазията. Водещият, седнал сред кръга от деца, предлага на едно от тях една карта. Детето усетно я тълкува, а останалите деца трябва внимателно да слушат, като всяко от тях е готово да продължи тълкуването. Така е положено началото на колективния разказ. Това, което първото дете разкаже, ще му послужи при изобразяване на първия откъс от разказа, а и на съседа му, който ще трябва да продължи разказа, като на свой ред разтълкува следващата карта, свързвайки я с предходната и онагледявайки по-нататъшния развой на повествованието с рисунка или колаж, разположени в съседство с първите. Играта продължава до последното дете, на което се дава задачата да завърши разказа. Резултатът е едно дълго пано, което са направили самите деца и по което те могат да преразказват своя колективен разказ.

Освен словото и думата, друг подходящ стимул за активизиране на творческото въображение у децата от предучилищна и начална училищна възраст е **музиката**. Тай като музиката е свързана преди всичко с абстрактното мислене, асоциирането ѝ с цветовете и техните нюанси е напълно възможно, като се използват цвет-

ни платна за пресъздаване на музикалната образност. Не случайно титанът на италианския Ренесанс Леонардо да Винчи сродява музиката и живописа. "...Музиката не трябва да се нарича другоаче, а сестра на живописа, защото тя е подчинена на слуха, второто сетиво след окото, съставя и хармонията с обединението на нейните пропорционални части" (6, с. 33).

Музиката отразява обкръжаващата ни действителност с огромна дълбочина и сила. Тя въвежда в света на чувствата, създава настроения, поражда преживявания. Изразните средства на музиката могат да подкажат на децата изобразителни изразни средства – цветове, линии, петна, форма, ритъм. Че това е така, личи и от думите на бащата на абстрактното изкуство Василий Кандински: "...Дава им (Сезан – бел. авт.) багрен израз, представляващ вътрешна живописна цота, и ги отлива във форма, която бива издигната до абстрактно звучащи, излъчващи хармония, често пъти математически формули" (5, с. 44). Авторът посочва как госпожа Сахарина – Ушкова е разработила особено прецизен метод "да се преписва музиката от багрите на природата, да се рисуват звуците на природата, да се виждат звуците цветно, а цветовете да се чуват музикално" (5, с. 56).

Могат да се посочат много примери, когато един вид асоциация, например слухово-музикалната, пре-

минава в друг вид – предметна или словесно-постична и обратно. "...Цветът е клавишът, окото е чукчето, душата е многострунното пиано" (5, с. 57).

Посредством музиката се активизира възприемането, съдейства се за обогатяване на представите, за предизвикване на чувства, за събуждане на асоциации, за активизиране на възображението. При добро ръководство и системна работа чувствителността на децата се засилва. Те съумяват да предават по-абстрактни и обобщени художествени образи, сложни чувства и настроения.

Особено важен момент от подготовката за занятието е изборът на музикален фрагмент от клавирна или музикална пиеса, песен или друга творба, която да е кратка по времетраене, по образна и емоционална, да въздейства върху представите на децата, тяхното възображение и чувства.

Изобразяването по асоциация от музикално произведение може да се организира и проведе по два начина, съобразно възрастовите възможности, изобразителната подготовка на децата и съдържанието на творбата.

Едни музикални произведения са по-подходящи за създаване на нефигурални композиции чрез съчетаване на различни цветове в топли и студени хармонии и гами, в светли и тъмни нюанси, съобразно характера на избраната мелодия – тъжна, несиметрична, или весела, бодра, оп-

тимистична. В този случай в уводната част на запитието на вниманието на децата се предоставят за прослушване една или две контрастни мелодии. Учителят прави кратък анализ на характера им. Естествено, с активното участие на децата. След това, с цел изясняване особеностите на предстоящите изобразителни задачи, следва обяснение в кои случаи художникът предпочита светлите, топли цветове и кога – тъмните и студени тонове. Създаването на нефигурална рисунка по асоциация съдейства, от една страна, детето да осмисли връзката и различията между специфичните изразни средства на двата вида изкуство. От друга – изпълнението на упражнението подпомага подрастващите да придобият по-голяма увереност, лекота и смелост при усъвършенстването на уменията да си служат с различните способности, материали и техники.

Друг вид творби – песни и програмна музика – могат да послужат за създаване на рисунки с образи а хора, животни, птици, т. е. на сюжетни композиции и пейзажни картини. Важно изискване е в никакъв случай да не се насочват децата към конкретни изображения, ситуации, картини. Дават се указания само за избор на хартията (размер, формат, цвят), материали за работа, техники на изпълнение, пособия. След това децата изслушват още веднъж музикалното произведение и започват самостоятелно изграждане на рисунката си

определяйки сюжета или образа, изразните средства (композиция, цветове съчетания и т. п.), техниката на работа.

Всяко запитие по асоциативно рисуване от музикално произведение завършва с конферирание (обсъждане и оценяване на получения резултат), при което авторите на рисунката обясняват какво са възнамерявали да изобразят, по какъв начин и до колко са успели да постигнат желания резултат. Отношение по рисунките вземат и други деца, а в края педагогът прави обобщаваща преценка.

Една от възможностите за развитие на способностите за дивергентно мислене е изобразяването по асоциация от произведения на **изобразителното изкуство**. В случаите, когато за стимулиране на творческото въображение се използват живописни платна или графични листове, при системна и целенасочена работа за запознаване на децата с постиженията на изобразителното изкуство, могат да се получат много добри резултати, въпреки че е възможно да бъдат допуснати и някои грешки.

Първата от тях е несъобразяване с възрастовите особености на децата и надценяване на техните изобразителни способности. Съществува опасност децата да си въобразяват много повече от това, което могат да нарисуват. Това се дължи на факта, че на тях все още им липсва опит при използването на изобразителните изразни средства, а равнището на ху-

дожествените умения с все още в зародиш. Опасността е реална в случаите, когато педагогът съумее да се доближи до класическата форма на рисуване по асоциация от произведения на изобразителното изкуство. При нея изображението се използва за стимул на въображението и за развитието на асоциативното мислене, а не за образец, който децата се стремят да репродуцират. Друг е въпросът с какъв успех биха могли да сторят това. От голяма полза тук може да бъде прилагането на идеята на Джани Родари за използване на "фантастична хипотеза". "... Какво би станало, ако?... Вътре в тази хипотеза всичко става логично и разбираемо, изпълва се със смисъл, който се поддава на различни тълкувания, а символът заживява със свой самостоятелен живот, пригажда се към множеството реални ситуации" (10, с. 40).

Втората типична грешка е прилагането в практиката на стремежа за репродуциране, а не асоцииране от творбата. Като пример за стимулиране на творческото въображение може да послужи една известна сюрреалистична игра – "Рисуване от няколко ръце": първият участник рисува някаква фигура, загатва образ, чертае знак, който може да има, а може и да няма смисъл. Вторият участник в играта на всяка цена се разграничава от този смисъл и използва рисунката на първия като елемент за друга фигура с друго значение. Така прави и

третият, но не за да допълни първите двама, а за да смени отново посоката, да промени пак смисъла. Крайният резултат най-често представлява някаква неразбираема комбинация от движения, в която никоя форма не е окончателна и всичките преминават една в друга.

Позната е още една игра – "Игра на въображение": На един лист, с молив, се чертаят безразборни криволинии. След това всеки от участниците, с химикал или флумастер, очертава откритите с помощта на въображението му образи, наподобяващи на различни животни, силуети, професи, предмети. Играта е със сътезателен характер – кой ще открие повече образи. Резултатът е много интересен, защото повечето изображения са много странни в своята деформация.

Особен интерес за децата представляват изображенията, получени след асоциации от различни по форма, цвят и големина петна. Тази форма не поставя никакви граници пред въображението и затова децата могат свободно да асоциират петното с всевъзможни петца. Тя много прилича на "тестта с мастилене петна" на Рорпак, описан от Франк Барнл.

Добрите резултати от занятията, в които стимулът е изобразителното изкуство, се държат преди всичко на системната работа на запознаване на децата с постиженията на това изкуство и за обогатяване на техните художествени умения за работа с различ-

ни изобразителни материали и техники.

Асоциациите, като един от структурните елементи на въображението, зависят от натрупаните възприятия и представи. Асоциативното рисуване се извършва на базата на тези представи, чието обогатяване се осъществява чрез дейността на другите форми на работа спрямо натурата. Целенасоченото възприемане на произведения на изобразителното изкуство, рисуването по представа, изобразяването по натура и други, създават условия за разширяване на диапазона от възприятия и представи за околния свят, за активизиране на образното и асоциативното мислене, за обогатяване на емоциите и чувствата, които са в основата на взаимовръзката между дейността на въображението и реалността. Не трябва да се забравя, че ценността на детското творчество не е в резултата, а в самия процес. Проблемно-ситуационният подход е особено удачен при разработката на занятия, в които се използва изобразяването по асоциация. Проблемността във всеки момент от занятието създава условия за активизиране на детското образно и

логическо мислене, за развитие на въображението, творческата самостоятелност, както и за обогатяване на детските емоции.

Емоционалността, като съществена форма на взаимовръзка между дейността на въображението и реалността, спомага за високата ефективност на изобразяването по асоциация. От една страна, асоциативното рисуване е средство за развитие на творческото въображение, а от друга, полетът на въображението спомага за обогатяване на детския опит с нови асоциации, които са в основата на детската изобразителна дейност и създават условия за формиране на творческо отношение и за развитие на творчески способности.

За да се постигнат положителни резултати при стимулиране на развитието на детското творческо въображение и способности, чрез изобразяването по асоциация, е необходима предварителна творческо-методическа и практическа подготовка на педагога, познаване динамиката на развитието на различните видове изкуства и, не на последно място, любов, както към децата, така и към собствената професия.

ЛИТЕРАТУРА

1. В а р р о н, Франк. The Psychology of imagination. Scientific American, September 1958.

2. В и г о т с к и, А. С. Въображение и творчество на детето. Изд. Наука и изкуство. С., 1982.

3. В т а н о в а, Н. и колектив. Активността на детето в детската градина. С., 1993.

4. Г е р о н, Ем. Психология. С., 1965.

5. К а н д и н с к и, В. За духовното в изкуството. Изд. Лик. С., 1995.

6. Леонардо. Трактат за живописиста. Изд. Лик. С., 1995.

7. Немцов, Др. и колектив. Книга за учителя по изобразително изкуство - I - IV клас. С., 1993.

8. Психология на творчеството. Изд. Наука и изкуство. С., 1981, сб. под ред. на Г. Пиръов.

9. Речник по психология. Изд. Наука и

изкуство. С., 1981, сб. под ред. на Г. Пиръов.

10. Родри, Дж. Граматика на фантазията. Изд. Наука и изкуство. С., 1981.

11. Русинова, Ел. и колектив. Програма за възпитаване на детето от 2 до 7-годишна възраст. С., 1994.

12. Фрай, Р. Въображение и рисунка. Изд. Наука и изкуство. С., 1988.

DEVELOPMENT OF CHILDREN'S CREATIVE POWER OF IMAGINATION AND CAPABILITIES THROUGH PAINTING BY ASSOCIATION

Plamen Legkostup

Summary

The development creative thinking in children is an important task of tutors dealing with boys and girls under school age and those in primary school. Such a task may successfully be carried out by means of the fine art activities — them being a productive type of activities.

Three types if sources for associative painting are discussed in the work: painting by association from literary works; from musical compositions, and from other paintings.

The importance of assotiative painting is shown as a factor, that optimizes the process of forming if children's creative abilities.

Some methods are applied, that afford an opportunity for transferring of knowledge and capabilities from one type of activities into another well as serves to develop the thinking process of children, their speech abilities and imagination.